

**VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE
SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS**

**ĮRODYMŲ IR PAPILDOMŲ DUOMENŲ RINKIMAS SPRENDŽIANT TARPTAUTINIUS
VAIKO GLOBOS KLAUSIMUS**

2017-12- 29 Nr. 6-830

Vilnius

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinio Tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), įgyvendindama Tarnybos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 31 d. nutarimo Nr. 1325 redakcija) (toliau – Nuostatai), 8.12 p., atsižvelgdama į savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau – VTAS) prašymuose keliamas problemas, parengė rekomendacijas „Įrodymų ir papildomų duomenų rinkimas sprendžiant tarptautinius vaiko globos klausimus“. Šiose rekomendacijose siekiama detalizuoti VTAS veiksmus rengiantis kreiptis į teismą dėl vaiko tėvų (arba vieno iš jų) valdžios ribojimo, kai vienas ar abu iš tėvų yra užsienio valstybėje ir kitų su tuo susijusių klausimų, nuolatinės (globos) rūpybos nustatymo esant apribotai tėvų valdžiai vaiko atžvilgiu, siekiant įkurdinti vaiką užsienio valstybėje gyvenančių asmenų šeimoje, taip pat esant teismuose nagrinėjamos bylos, kuriuose sprendžiami įvairūs su vaiko teisių apsauga susiję klausimai.

Atkreipiame VTAS dėmesį, jog Tarnyba, remdamasi Nuostatais, turi teisę tarpininkauti VTAS gaunant trūkstamus duomenis / įrodymus iš užsienio valstybės centrinę ir / arba kitų institucijų VTAS atliekant savo tiesiogines funkcijas geriausiems vaiko interesams užtikrinti Lietuvos Respublikoje, kai, VTAS manymu, laikinosios globos (rūpybos) tęsimas negerina situacijos šeimoje, nemotyvuoja jos teigiamiems pokyčiams ir yra tikslinga svarstyti klausimą dėl kreipimosi į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo ir kitų klausimų išsprendimo. Tarnyba turi analogiškas teises (tarpininkauti VTAS renkant papildomus duomenis / įrodymus) iki kreipimosi į teismą ir kitais aukščiau minėtais atvejais.

Siekdami vienodinti VTAS praktiką ir gerinti Tarnybos, VTAS ir teismų bendradarbiavimą, teikiame VTAS apibendrinimą dėl Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų, atribojančių Tarnybos ir teismų kompetenciją sprendžiant minėtus klausimus.

I.

Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos narių bei šalių, nesančių Europos Sąjungos narėmis, tarptautinį teisinį bendradarbiavimą renkant įrodymus civilinėse bylose reglamentuoja 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos Reglamentas dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose (EB) Nr. 1206/2001 (toliau – Reglamentas dėl įrodymų rinkimo) bei 1970 m. kovo 18 d. Konvencija dėl įrodymų civilinėse arba komercinėse bylose paėmimo užsienyje.

Reglamentas dėl įrodymų rinkimo taikomas visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms (toliau – valstybės narės), išskyrus Daniją. Pagrindinis šio teisės akto tikslas yra užtikrinti, kad prašymai rinkti įrodymus būtų vykdomi skubiai. Veiksminga civilinių ar komercinių bylų nagrinėjimo tvarka reikalauja, kad prašymų dėl įrodymų rinkimo perdavimas ir vykdymas tarp valstybių narių teismų turi būti atliekamas tiesiogiai ir greičiausiomis priemonėmis. Siekiant

palengvinti įrodymų rinkimą, reglamentas dėl įrodymų rinkimo taip pat numato galimybę valstybės narės teismui tiesiogiai rinkti įrodymus kitoje valstybėje narėje. Reglamento dėl įrodymų rinkimo 1 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad prašymas negali būti rengiamas siekiant gauti įrodymų, kurie nėra skirti naudoti jau prasidėjusiame ar numatomame teismo procese. Todėl numatytos keturios reglamento dėl įrodymų rinkimo taikymo sąlygos: 1) prašymams surinkti įrodymus; 2) įrodymams, skirtiems naudoti jau prasidėjusiame ar numatomame teismo procese; 3) civilinėse ar komercinėse bylose; 4) valstybės narės teismo.

„Įrodymų“ sąvoka reglamente dėl įrodymų rinkimo neapibrėžta. Ji apima, pavyzdžiui, liudytojų, šalių, ekspertų parodymus, dokumentų rengimą, faktų patikrinimą, nustatymą, taip pat **informaciją apie šeimos ar vaiko gerovę**. Prašymas gali būti rengiamas tik siekiant gauti įrodymų, kurie skirti naudoti **jau prasidėjusiame ar numatomame teismo procese**, t. y. tai apima įrodymų rinkimą prieš faktinę teismo proceso, kuriame jie turi būti naudojami, pradžią, pavyzdžiui, jei reikia surinkti įrodymus, kurių nebūtų galima gauti vėliau.

Kaip jau buvo minėta, Reglamentu dėl įrodymų rinkimo siekiama pagerinti teismų bendradarbiavimą renkant įrodymus, o jų rinkimą padaryti paprastesniu ir spartesniu. Reglamente dėl įrodymų rinkimo nustatyta, kad prašymų dėl įrodymų rinkimo perdavimas ir vykdymas tarp valstybių narių teismų turi būti atliekamas tiesiogiai ir greičiausiomis priemonėmis, kurias prašomoji valstybė narė nurodė kaip priimtinas (Reglamento dėl įrodymų rinkimo 6 straipsnis). Perduoti galima bet kuriomis atitinkamomis priemonėmis, jeigu gauto dokumento turinys yra teisingas ir atitinka išsiųsto dokumento turinį, o visa jame pateikta informacija yra lengvai įskaitoma. Lietuvos Respublikoje centrinės įstaigos funkcijas pagal Reglamentą yra įgaliota atlikti Teisingumo ministerija (Reglamento dėl įrodymų rinkimo 3 str.).

Centrinė įstaiga (3 straipsnio 1 dalis) teikia informaciją teismams ir sprendžia visas problemas, kurios gali atsirasti dėl prašymo. Centrinė įstaiga – išimties tvarka – prašančiojo teismo reikalavimu persiunčia prašymą kompetentingam teismui. Veiksminga civilinių ar komercinių bylų nagrinėjimo tvarka reikalauja, kad prašymų dėl įrodymų rinkimo perdavimas ir vykdymas tarp valstybių narių teismų turi būti atliekamas tiesiogiai ir greičiausiomis priemonėmis, todėl prašymą centrinė įstaiga perduoda **tik išimtiniais atvejais**.

Pagal 1970 m. kovo 18 d. Konvencijos dėl įrodymų civilinėse arba komercinėse bylose paėmimo užsienyje 1 str. yra įtvirtinta, jog susitariančiosios valstybės teisminė institucija, vadovaudamasi tos valstybės teisės normomis, gali teisinės pagalbos prašymu prašyti kompetentingos kitos susitariančiosios valstybės įstaigos paimti įrodymus arba atlikti kokį nors kitą teisinį veiksmą civilinėse arba komercinėse bylose. Konvencija numato galimybę susitariančios valstybės teisminėms institucijoms prašyti kompetentingos kitos susitariančios valstybės įstaigos paimti įrodymus arba atlikti kitą teisinį veiksmą, išskyrus teismo dokumentų įteikimą ar teismų sprendimų pripažinimą, vykdymą ir laikinųjų ar apsaugos priemonių taikymą, civilinėse arba komercinėse bylose. Teisinės pagalbos prašymai yra siunčiami tiesiogiai prašymą vykdančios valstybės centrinei įstaigai, neperduodant jų per jokią kitą tos valstybės įstaigą. Tokie prašymai turi būti paruošti remiantis Konvencijos 3 str. ir 4 str. reikalavimais. Teisinės pagalbos prašymai vykdomi nedelsiant. Jie vykdomi remiantis nacionaline teise, t. y. užsienio valstybių teismų prašymai surinkti įrodymus Lietuvos Respublikoje vykdomi pagal CPK nuostatas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Konvencijos 39 str. 4 d., Konvencijos nuostatos galioja tik prisijungiančiosios valstybės ir tų Susitariančių Valstybių, kurios pareišk priimančios prisijungimą tarpusavio santykiams, todėl siunčiant teisinės pagalbos prašymą valstybės – Konvencijos dalyvės centrinei įstaigai, būtina pasitikslinti, ar Konvencija jau galioja Lietuvos Respublikos ir prašomosios valstybės tarpusavio santykiams. Kai reikia surinkti įrodymus ar įteikti dokumentus valstybėje, su kuria Lietuvos Respublika yra pasirašiusi teisinės pagalbos sutartį ir kuri yra Konvencijos dalyvė, gali būti taikomos

teisinės pagalbos sutarties nuostatos, kadangi minėtos Hagos Konvencijos Susitariančioms Valstybėms leidžia sudaryti ir kitokius susitarimus.

II.

Pažymime, jog nagrinėjant šeimos bylas, kuriose sprendžiami klausimai susiję su nepilnamečių vaikų teisėmis ir teisėtais interesais, teismas turi būti aktyvus ir turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, siekiant teisingai išspręsti bylą. Teismas, veikdamas *ex officio*, ne tik turi teisę, bet ir privalo savo iniciatyva rinkti įrodymus, jeigu dalyvaujantys byloje asmenys tokiose bylose nepateikia įrodymų, taip pat tais atvejais, kai pateiktų įrodymų nepakanka reikšmingoms bylai aplinkybėms nustatyti. Tuo atveju, jeigu kreipiantis į teismą su ieškiniu dėl tėvų valdžios apribojimo nepilnamečio gyvenamosios vietos VTAS neturės objektyvių galimybių pateikti visų būtinų ieškinio nagrinėjimui dokumentų, trūkstamus įrodymus VTAS gali prašyti išreikalauti bylą nagrinėjančio teismo, nurodydamas rašytinį įrodymą, kurio reikalaujama; teisinį pagrindą, kuriuo remiantis prašoma išreikalauti rašytinį įrodymą; aplinkybes, kurias rašytinis įrodymas gali pagrįsti (Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 199 str. 1 d.). Taigi, jeigu nepilnamečio, grąžinto iš užsienio valstybės (arba grįžusio gyventi iš užsienio valstybės su vienu iš tėvų), šeima VTAS nėra žinoma, taip pat jeigu VTAS trūksta duomenų, reikalingų ieškiniui teismui teikti dėl tėvo (motinos) valdžios ribojimo (vaiko tėvui (motinai) ar abiem tėvams gyvenant užsienio valstybėje), reikalingų duomenų rinkimo klausimą, sprendžiant vaiko tėvų (ar vieno iš jų) valdžios ribojimo klausimą, bylą nagrinėjantis teismas gali išspręsti savo iniciatyva. Pažymime, jog tuo atveju, jeigu VTAS nėra žinoma dabartinė vaiko tėvų (arba vieno iš jų) gyvenamoji vieta, kreipiantis į teismą su ieškiniu dėl neterminuoto nepilnamečio tėvo (motinos) valdžios ribojimo ir nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo VTAS turi teisę nurodyti paskutinę žinomą vaiko tėvo ir / arba motinos gyvenamąją vietą (CPK 30 str. 1 d.). VTAS taip pat turi teisę teikti teismui prašymą dėl kuratoriaus paskyrimo šaliai, kurios gyvenamoji vieta nežinoma (CPK 39 str. 1 d.), kuris galėtų veikti kaip šalies atstovas pagal įstatymą.

Esant aukščiau nurodytam tarptautiniam imperatyviam reglamentavimui, pažymėtina, jog Tarnyba nėra įgaliota rinkti įrodymus civilinėse bylose, išskyrus bylas dėl neteisėto vaiko išvežimo ar laikymo bei įvaikinimo. Tarnyba, veikdama pagal kompetenciją, ***nedalyvauja bylose, kuriose sprendžiami vaiko tėvų (arba vieno iš jų) valdžios ribojimo klausimai nei išvadą teikiančios institucijos, nei kitu procesiniu statusu net ir tuo atveju, jeigu VTAS rengiantis kreiptis į teismą su ieškiniu dėl vaiko tėvų (arba vieno iš jų) valdžios ribojimo vaiko tėvai (arba vienas iš jų) gyvena (-o) užsienio valstybėje*** (Tarnybos nuostatai). Tarnyba, veikdama kaip centrinė institucija vaiko teisių apsaugos srityje, bendradarbiauja su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis remiantis 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentu (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – Reglamentas Briuselis II a ir kitais tarptautinės teisės aktais tuomet, kai vaikas yra užsienio valstybėje. Bendradarbiaujant su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis, yra renkama ir keičiamasi informacija apie vaiko padėtį, vaiko atžvilgiu atliekamas procedūras ir priimtus sprendimus užsienio valstybėje. Papildomai atkreipiame dėmesį, jog jeigu iki bylos iškėlimo teisme pradžios VTAS reikalingi duomenys apie vaiko šeimą, darbo su šeima rezultatus užsienio valstybėje, VTAS turi teisę su prašymu pateikti minėtus duomenis kreiptis į Tarnybą. Tarnyba, vykdydama centrinės institucijos funkcijas pagal Reglamentą Briuselis II a ir kitus teisės aktus, turi teisę kreiptis į užsienio valstybės centrinės institucijas su prašymu pateikti minėtą informaciją (Reglamento Briuselis II a 55 str.).

Taip pat Tarnyba, kaip centrinė institucija, remdamasi Reglamentu Briuselis II a 56 straipsniu, iki bylos nagrinėjimo teisme, tarpininkauja vaiko įkurdinimo užsienio valstybėje

(pareiškimo dėl nuolatinės globos (rūpybos), gyvenamosios vietos nustatymo ir kt.) klausimais. Tačiau, kai jurisdikciją turintis teismas svarsto vaiko įkurdinimo globos institucijoje ar šeimoje kitoje valstybėje narėje klausimą, bylą nagrinėjantis teismas turi konsultuotis su pastarosios valstybės narės, kurioje valdžios institucijos įsikišimas toje valstybėje narėje būtinas dėl vaiko įkurdinimo, centrine ar kita akredituota institucija. Todėl remiantis minima Reglamento Briuselis II a nuostata, pareiga konsultuotis su užsienio valstybės institucijomis tenka teismui, nagrinėjančiam nepilnamečio vaiko globėjo (rūpintojo) pakeitimo ir kitus, su nepilnamečio teisių ir geriausių interesų atstovavimu ir apsauga susijusius klausimus.

Pagal Tarnybos bendradarbiavimo su užsienio valstybių centrinėmis ir kitomis akredituotomis institucijomis praktika, asmenys, gyvenantys užsienio valstybėje ir siekiantys tapti nepilnamečio, nuolat gyvenančio Lietuvos Respublikoje globėju (rūpintoju), tiesiogiai, per atstovą ar VTAS kreipiasi į Tarnybą su prašymu kreiptis į asmenų, siekiančių globoti (rūpintis) nepilnamečiu, gyvenamosios vietos centrinę instituciją su prašymu pateikti šių asmenų galimumo tapti nepilnamečio globėjais vertinimą. Teigiamas asmenų, siekiančių globoti (rūpintis) nepilnamečiu, vertinimas, arba teigiamas asmens buities ir gyvenimo, kitų sąlygų/aplinkybių aprašymas įprastai yra laikytinas kompetentingų užsienio valstybių sutikimu (leidimu) vykdyti globą (Reglamento Briuselis II a 56 str. 2 d.), kurio pagrindu VTAS turi teisę spręsti nuolatinės globos (rūpybos) nepilnamečiui nustatymo (pakeitimo) klausimą kreipiantis į teismą. Minimus dokumentus asmenys, siekiantys globoti (rūpintis) nepilnamečiu, taip pat turi teisę rinkti ir teikti VTAS savarankiškai, netarpininkaujant Tarnybai.

Vadovaujantis šioje rekomendacijoje nurodytu tarptautiniu reglamentavimu, pažymime, jog Tarnyba, esant VTAS inicijuotam teisminiam procesui dėl nuolatinės globos (rūpybos) vaikui nustatymo užsienio valstybės piliečių arba užsienio valstybėje gyvenančių šeimoje, nustatymo, neturi teisinio pagrindo kreiptis į užsienio valstybės centrinę instituciją su prašymu įvertinti užsienio valstybės piliečių (arba vaiko giminaičių) galimybes ir gebėjimus rūpintis nepilnamečiu vaiku, taip pat rinkti kitus duomenis (įrodymus) civilinėse bylose, išskyrus bylas dėl neteisėto vaiko išvežimo ar laikymo, bendravimo su vaiku bei įvaikinimo, taip pat esant teismo nustatytam įpareigojimui. VTAS turėtų kreiptis į Tarnybą su prašymu pateikti informaciją aukščiau nurodytais klausimais iki bylos iškėlimo teisme pradžios. Tarnyba, veikdama pagal kompetenciją, nedalyvauja bylose, kuriose sprendžiami vaiko tėvų (arba vieno iš jų) valdžios ribojimo klausimai nei išvadą teikiančios institucijos, nei kitu procesiniu statusu net ir tuo atveju, jeigu VTAS rengiantis kreiptis į teismą su ieškiniu dėl vaiko tėvų (arba vieno iš jų) valdžios ribojimo vaiko tėvai (arba vienas iš jų) gyvena (-o) užsienio valstybėje (Tarnybos nuostatai).